

dzę, między innymi o relacjach narodowościowych, które zdominowały międzywojenną palestrę, jak też o organizacjach zawodowych (Związek Adwokatów Polskich; Koło Adwokatów Rzeczypospolitej) oraz o aktywności publicznej tego środowiska.

Całość pracy podsumowuje zakończenie. Na uznanie zasługuje niezwykle rozbudowana bibliografia, dająca dowód, iż Małgorzata Materniak-Pawłowska dokonała na potrzeby tej pracy niezwykle rzetelnej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej. Książka została także uzupełniona o streszczenie w języku angielskim, chociaż na pewno należy żałować braku takich chociażby w języku rosyjskim i niemieckim. Z bliżej nieznanych powodów autorka nie zdecydowała się na dołączenie indeksu nazwisk, który byłby niezmiernie pomocny Czytelnikowi. Z obowiązku recenzenta wskazać muszę jednak na pewne nieznaczne uchybienia. Otóż w skład Ziem Wschodnich (s. 18) wchodziło województwo nowogrodzkie ze stolicą w Nowogrodku, a nie województwo nowogrodzkie, jak podaje Autorka. Wydaje się także, że można było dołożyć trochę starań i ustalić imiona poszczególnych osób, a nie podawać wyłącznie ich nazwiska (np. przypis 72 na s. 38). W sumie jednak te niewielkie i drobne uwagi nie mogą wpływać na generalnie niezwykle pozytywną ocenę tej fundamentalnej dla dziejów polskiej advokatury monografii.

DARIUSZ SZPOPER (Gdańsk)

Prawna ochrona zabytków, red. Teresa Gardocka, Jacek Sobczak, Wydział Prawa Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 2010, ss. 404

W ostatnich latach coraz więcej polskich prawników wybiera jako pole badawcze problematykę prawną zabytków i dzieł sztuki. Dlatego też poza dostępnymi na rynku monografiami systematycznie pojawiają się prace zbiorowe, będące najczęściej rezultatem projektu naukowego (*Prawo muzeów*¹) lub konferencji (*Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego. Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*²). Prezentowana książka *Prawna ochrona zabytków* pod redakcją Teresy Gardockiej oraz Jacka Sobczaka stanowi publikację materiałów przedstawionych na międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Wydział Prawa Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie w dniu 18 lutego 2010 roku. W obradach wzięli udział przedstawiciele polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, reprezentujący różne dziedziny prawa. Recenzowana publikacja zawiera interesujące wprowadzenie oraz zbiór dwudziestu trzech artykułów, w których przedstawiono wybrane aspekty prawnej ochrony zabytków. Powszechnie wiadomo, że status prawny zabytków kształtuje prawo administracyjne, cywilne, międzynarodowe, unijne, a także prawo karne, stąd też wypowiedzi autorów dotyczą każdej z tych dziedzin.

Spostrzeżenia autorów – znawców problematyki ochrony zabytków – skłaniają do refleksji nad przyszłością polskiego prawa. Jednakże warto przypomnieć, że pierwsze polskie akty z zakresu prawa ochrony zabytków³ przygotowywano w gronie osób zaangażowanych w prak-

¹ *Prawo muzeów*, red. J. Włodarski, K. Zeidler, Warszawa 2008.

² *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego. Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. III, red. W. Szafrąński, K. Zalaśńska, Poznań 2009.

³ Dekret Rady Regencyjnej z 8 listopada 1918 r. o opiece nad zabytkami sztuki i kultury, „Dziennik Praw” 1918, nr 16, poz. 36, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami, Dz.U. 1928, Nr 29, poz. 265.

tyczną realizację tej ochrony (głównie konserwatorów zabytków i historyków sztuki)⁴. Nie oznacza to jednak, że ustawy te były na nieodpowiednim poziomie techniki legislacyjnej. Konstruując je czerpano z dorobku ustaw niemieckich oraz włoskich⁵, a pewne rozwiązania przyjęte w tych aktach określa się nawet mianem wzorcowych. Będąca przedmiotem analizy większości autorów ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku⁶ oraz wybrane regulacje o charakterze ponadnarodowym wymuszają na uczestnikach polskiej dyskusji postrzeganie prawa ochrony zabytków nie tylko przez pryzmat skutecznej ochrony, ale także ewolucji regulacji prawnych. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że polski ustawodawca wprowadził model świadomego dysponenta zabytku i objął ochroną obiekty nie ujęte w żadnym z oficjalnych spisów (ewidencji zabytków lub rejestrze zabytków). W ten sposób właściciele zabytków zostali automatycznie obciążeni obowiązkami zmierzającymi do utrzymania obiektu w dobrym stanie, a ich prawa względem obiektu znacznie uszczuplono. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na wypowiedzi Jacka Sobczaka (*Między „świętym prawem własności” a potrzebą ochrony dziedzictwa narodowego. Nacjonalizacja a rewindykacja*) oraz Moniki Dreli (*Formy ochrony zabytków a wyrównanie szkody doznanej przez właściciela nieruchomości*).

Kolejni autorzy rozważają takie kwestie, jak zakwalifikowanie nowoczesnych norm przekazu artystycznego jako dzieł sztuki, a następnie zabytków, oraz znaczenie kryteriów wartościujących zabytki (Kamil Zeidler, *Czy prawo rozumie sztukę*) oraz restytucję utraconych składników polskiego dziedzictwa (Wojciech Kowalski, *Problematyka prawna restytucji utraconego dziedzictwa kulturowego Polski*). Ostatnie zagadnienie jest szczególnie aktualne w świetle doniesień o pojawianiu się polskich dzieł na zagranicznych aukcjach – *casus* wystawionego na sprzedaż w niemieckim domu aukcyjnym obrazu *Pomarańczarka* autorstwa Aleksandra Gierzyńskiego. Istotne dla praktyki są wypowiedzi Wiesława Pływaczewskiego na temat mechanizmów współczesnego obrotu dziełami sztuki oraz Janusza Miliszkiewicza w zakresie, w jakim powołuje niedoskonałości, jakże młodego w porównaniu z zachodnimi, polskiego rynku antykwarycznego. Uwagę zwraca też dokładne omówienie regulacji zabytków archeologicznych w perspektywie prawa obowiązującego (Maciej Trzcziński, *Prawna ochrona zabytków archeologicznych*) oraz w ujęciu historycznoprawnym (Jacek Wysocki, *Problem prawnej ochrony zabytków archeologicznych w okresie międzywojennym XX w.*).

Interesujące rozważania dotyczą także koncepcji wspólnego dziedzictwa kultury i jej funkcjonowania w polskiej kulturze prawnej (Jerzy Menkes, Marcin Menkes, *Dobra kultury – wspólnym dziedzictwem ludzkości? Analiza niedogmatyczna*). Wspomniana koncepcja, chociaż w odniesieniu do zabytków nie została przełożona na język norm prawnych, wpływa na ich postrzeganie oraz legitymuje podejmowanie działań ochronnych na arenie międzynarodowej, na przykład na podstawie konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego⁷. Warto dodać, że opisana przez Aleksandrę Suchorzewską inicjatywa stworzenia znaku dziedzictwa europejskiego doskonale wpisuje się w nurt debaty na temat postrzegania zabytków w kategorii dobra europejskiego oraz rozważania o nowych instrumentach jego ochrony (*Znak dziedzictwa europejskiego szansą na poznanie historii wspólnej Europy*). Można nawet uznać, że podjęcie takich działań przez organy Unii Europejskiej stanowi ważny krok przy

⁴ J.P. Pruszyński, *Ochrona zabytków w Polsce. Geneza. Organizacja. Prawo*, Warszawa 1989, s. 182.

⁵ J. Wojciechowski, *Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce*, „Ochrona Zabytków Sztuki” 1930-1931, z. 1-4, s. 27-28.

⁶ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

⁷ Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r., Dz.U. 1957, Nr 46, poz. 212.

tworzeniu nowych ram prawnych ochrony różnorodnego i wielokulturowego europejskiego dziedzictwa kultury. W świetle przyjętej w 2003 roku konwencji o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁸ ciekawie przedstawia się ochrona zabytków w prawie białoruskim, zaprezentowanym przez Ksenię Kakareko (*Status prawny kolekcji w systemie prawnym Białorusi*), w którym jednakową ochroną objęto dobra kultury materialne oraz niematerialne. Współcześnie zasadą jest materialność przedmiotu ochrony i pozostawienie regulacji zabytków niematerialnych prawu międzynarodowemu. Natomiast porównując ustawę polską i białoruską należy zauważyć, że uprzywilejowana pozycja kolekcjonera jest zbliżona do tej zawartej w ustawie o ochronie dóbr kultury z 1962 roku⁹. Rozwiązanie to, pomimo licznych głosów aprobujących podczas prac w Komisji Kultury i Środków Przekazu, nie zostało niestety przeniesione do ustawy obowiązującej¹⁰.

Podsumowując, książka jest opracowaniem bardzo cennym, wzbogacającym dorobek polskiej nauki prawa ochrony zabytków. Ukazuje zabytek jako szczególny przedmiot – ze względu na inkorporowane wartości – regulacji wielu dziedzin prawa. Krótkie formy wypowiedzi, chociaż nie zawsze wyczerpują całą problematykę, stanowią moim zdaniem doskonałą zachętę do pogłębienia badań nad pewnymi zagadnieniami i potwierdzają jak wiele tematów czeka jeszcze na podjęcie. Na uwagę zasługuje fakt, iż autorzy mają zamiar wracać do problematyki prawnej ochrony zabytków na kolejnych sympozjach naukowych. W moim przekonaniu lektura prezentowanej pracy sprawia, że czytelnik z chęcią zapozna się z następnymi materiałami przygotowanymi w tym gronie naukowców.

ALICJA JAGIELSKA-BURDUK (Bydgoszcz)

Grzegorz Kucharczyk, *Mała historia polskiej myśli politycznej*, Klub Książki Katolickiej, Dębogóra 2007, ss. 476; idem, *Polska myśl polityczna po roku 1939*, Wydawnictwo Dębogóra, Dębogóra 2009, ss. 304; idem, *Chrześcijańsko-narodowi. Szkice z historii idei*, Wydawnictwo Dębogóra, Dębogóra 2009, ss. 240

W ubiegłych latach na krajowym rynku wydawniczym ukazały się trzy prace Grzegorza Kucharczyka (kierownika Pracowni Historii Niemiec i Stosunków Polsko-Niemieckich IH PAN w Poznaniu), mające stanowić ambitną próbę syntetycznego ujęcia dziejów polskiej myśli politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu powojennego. Pomimo istnienia wielu opracowań w tym zakresie, publikacje Kucharczyka wnoszą niewątpliwie nową jakość w badaniach nad myślą polityczną kreowaną na przestrzeni wieków przez wielkich filozofów, działaczy społecznych, pisarzy i publicystów.

⁸ Konwencja o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 17 października 2003 r., tłumaczenie na język polski H. Schreiber, w: *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, t. III, s. 131-132.

⁹ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, tekst jedn.: Dz.U. 1999, Nr 98, poz. 1150 z późn. zm.

¹⁰ Posiedzenie Komisji z dnia 25 września 2002 r. dyskusja z udziałem zainteresowanych środowisk nad rządowym projektem ustawy o zabytkach (druk nr 624) oraz poselskim projektem ustawy o ochronie dziedzictwa narodowego (druk nr 537), „Biuletyn Komisji Sejmowych” nr 1014/IV, Komisja Kultury i Środków Przekazu, nr 53.